

„ . . . оној што ја изгубил способноста да прашува, него треба да го сметаме за мртовец”

А. Анштајн

ВОВЕД

Човекот како дел од природата и општеството е принуден во текот на целиот свој живот да учи и осознава и сето тоа да го применува во практиката за да го унапреди своето живеење, а напоредно со тоа да се збогатува со позитивни искуства кои му овозможуваат да ја менува природата и да ја прилагодува на своите потреби, а со тоа и самиот да се менува, напредува и усовршува. Затоа, човекот како општествено суштество и дел од природата настојано се интересира за нови сознанија, искуства и знаења.

Детето односно ученикот како човечко битие кое се наоѓа во процес на развој на неговите когнитивни, социо-емоционални и психомоторни способности, природно е повикано да биде љубопитен субјект кој сознава, така што своите знаења и искуства за природата и околината, ги стекнува преку поставување прашања и барање одговор од изворите на сознание кои го опкружуваат. Преку прашањата учениците настојуваат да ја задоволат својата љубопитност, да се збогатат со нови претстави поими и знаења, а со тоа постепено се вклучуваат во откривањето на взаемните односи и врски меѓу предметите, појавите и процесите во природата и општеството. Доколку условите за сознавање на ученикот во средината во која живее се поповолни, разновидни и побогати и стимулативни, тоа повеќе ќе има можности за поставување на прашање и збогатување со нови искуства и знаења.

Во современото училиште се истакнува значењето на прашањата и на наставникот и на ученикот. Местото, значењето и функцијата на прашањата на наставникот се одредува со задачите на воспитно-образовната работа, во насока на активирање, помош, поттикнување, концепирање, потсетување и проверување на наставниците, но и како нужна форма на комуникација помеѓу наставниците и учениците. Во современата воспитно-образовна работа при сознавањето на околната стварност се истакнува улогата на прашањата на наставниците, но уште повеќе улогата на прашањата кои ги поставуваат учениците. Од друга страна, пак, прашањата на учениците се показател на нивната мисловна активност, сознајна љубопитност, проширени интересирања, дури и израз на демократски односи меѓу наставникот и ученикот. Ова особено е од голема важност во наставната работа по природата и по општество во четврто одделение на одделенска настава од основното образование. Притоа, се разбира, не е одлучувачки само квантитетот на прашањата на индивидуата, туку дали се тие на место, вистински, со сознајна намера поставени во вистинско време. Така поставените прашања придонесуваат за движењето на мислата и сознавањето и создаваат интелектуална работна атмосфера во одделението. Во воспитно - образовната работа при сознавањето на природата и општеството, учениците им поставуваат прашања на своите наставници, на своите врсници, но и на трети лица кои повремено учествуваат во наставата, во училницата, но уште повеќе и надвор од училиштата, на своите родители, при посети, излети, екскурзии и сл. Но, многу е важно учениците раната училишна возраст во своите мисли сами на себе да си поставуваат прашања и за нив сами да бараат одговори, истражувајќи ја природната околина и општествената средина, која што ги опкружува и истовремено претставува непресушен извор на знаење.

Прашањето во наставата е основен двигател на процесот на сознавањето - учењето, но не затоа што учењето е единствено можно само во воспитно-образовниот и наставниот процес, туку затоа што сознавањето односно учењето е можно само преку прашања. Во тоа се состои битната карактеристика на прашањето на ученикот при сознавањето во воспитно-образовната работа, бидејќи неговата сознајна функција воопшто, ги става во функција и воспитнообразовната работа (наставата) и учењето.

Главна карактеристика на прашањата на наставникот се состои во тоа што тие се наменети за раководење и управување со сознајниот процес на

учениците. Некои автори прашањата на наставникот ги сметата за составен елементи на методот на разговор, "како главно орудие на разговорот".

Прашањата на наставникот ја стимулираат мисловната дејност на учениците, ја активираат сознајната активност во целина, ја развиваат сознајната самостојност. Тоа е средство за контрола и утврдување на знаењата на учениците и истовремено ги стимулираат учениците на умствени и практични активности, а квалитетните прашањата на наставникот ја определуваат длабочината и широчината на наставниот материјал кај учениците. Во врска со ова може да се говори за зависност помеѓу нивото (квалитетот) на прашањата и нивото (квалитетот) на активностите на ученикот. Прашањето на наставникот подучува, воспитува, развива. Прашањата на учениците се јавуваат како форма обратна врска на тоа вземно дејство (интеракција).

Прашањето на ученикот е во тесна врска со неговото сознавање на реалноста која го опкружува. Сознајната теорија, како што ќе видиме, прашањето го третира како поаѓалиште, принцип и клуч на сознавањето. Прашањето посредува помеѓу субјектот и објектот на сознанието и со тоа ги поставува во активен однос едно спрема друго. Сите се тоа причини заради кои тесно се поврзуваат карактерот на сознавањето со карактерот на учењето.

Прашањето е насочено кон барање на воочено незнаење во материјалот за учење, а тоа значи дека тоа според својата смисла само за себе не постои (прашање заради прашање). Само прашањето и одговорот заедно преставуваат смисловна целина. Прашањето нас не насочува и води кон одговор, што значи дека секој одговор произлегува од прашање. И додека прашањето бара одговор, во одговорот се подразбира и соодветното прашање.

Затоа нема остри граници помеѓу прашањето и одговорот. Прашањето едноставно преоѓа во одговор, или подобро кажано, тоа веќе е во некоја рака дел од одговорот, во зависност од тоа со какво предзнаење настапуваме во врска со предметот. Што повеќе нашето знаење за предметот е поголемо, тоа е помал бројот на елементите кои што се бараат во одговорот, и обратно, воколку имаме посиромашно знаење за предметот, тоа ќе се одрази во прашањето, истото ќе биде понеодредено, со помалку појдовни елементи, и соодветно на тоа во одговорот ќе се бараат повеќе елементи.

Односот помеѓу прашањето и одговорот е многу значаен во наставата и учењето. И учениците и наставниците во него учествуваат делумно, било да се работи за тоа да "даваат" одговори на прашањата или да поставуваат прашања.

Во актуелната наставна практика учениците најчесто одговараат, но не на начин да бараат одговор. Тие мораат да имаат секогаш спремен одговор.

Сето тоа условило да се формира неприроден однос и кон прашањето и кон одговорот. Едностраноста на прашањето на наставникот и на одговорот на ученикот и обратно, ја ограничува можноста за барање на одговор и од страна на наставникот и од страна на ученикот.

Прашањето е оној дел на вербалната комуникација со кој човек се обраќа на друга личност со желба во разговорот да ја добие бараната информација. Прашањето во наставата е составен дел на дијалогот односно на разговорот во наставата. Разговорот во својата глобална структура се состои од два дела: прашање и одговор.

При групирањето на прашањата по одделни видови, во трудов поаѓаме од критериумот на функција и намена и врз таа основа ги разврстуваме. Со анализата од досегашните обиди за групирање на прашањата можеме да согледаме и да констатираме дека критериумот на функцијата е еден од значајните критериуми.

Со цел да го истражime проблемот во врска со квалитетот на прашањата на наставникот и ученикот во процесот на создавањето на природната околина и општествената средина во рамките на наставната работа по природа и општество во четврто одделение, овој докторски труд е структуриран од три дела, и тоа: теоретски дел, методологија на истражувањето и анализа и интерпретација на податоците. Освен воведот, во теоретскиот дел се обработени поглавја, започнувајќи со историскиот преглед за улогата на прашањата во наставата, како и поврзаноста на прашањата со развојот на учениците, видови и улога на прашањата во создајниот процес, па до проблемот во врска со тоа како да го поттикнеме ученикот да поставува прашања. Во емпирискиот дел од трудов, покрај методологијата на истражувањето, направена е анализа и интерпретација на податоците од истражувањето. На крајот од трудов се дадени заклучни согледувања, литература и прилози.